

FILMOVÉ ADAPTACE PODLE LITERÁRNÍCH DRUHŮ: PRÓZA

Filmové adaptace literárního díla podle literárních druhů

umělecká literatura

- 3 základní literární druhy: **epika**, **lyrika** a **drama** (próza, poezie a drama)
- nevylučují se průniky jednotlivých druhů – např. lyrickoepické dílo (**K. H. Mácha: Máj**), lyrizovaná epika (**Vojtěch Dyk: Krysař**) nebo lyrické drama (**Fráňa Šrámek: Měsíc nad řekou**)
- každý literární druh → jiné podmínky pro možnosti literární adaptace

otázka: k jakému literárnímu druhu nejvíce inklinuje film v případě filmových adaptací literárních předloh?

Filmová adaptace prozaického díla

- pokud jde o četnost adaptování, próza zaujímá mezi všemi literárními druhy prvenství → *proč se tvůrci obracejí nejčastěji k próze?* → je to snad nejvhodnější materiál?
- film a literaturu spojuje vyprávění x vyrovnat se s dramatem či poezií → těžší (nemusí to být pravda)

próza (umělecká próza) → neveršovaná a nedramatická díla → emancipovala se až poměrně pozdě

- **až 18. stol.** – preromantismu a osvícenství → narůstá význam prózy = *prosazení románu*
- **poč. 19. stol.** – romantismus → próza = rovnocenné postavení s ostatními druhy (román dominuje)
- **20. stol.** – próza převažuje → literatura psaná neutrálním, „přirozeným“ jazykovým stylem

Dělení na základní prozaické žánry – podle rozsahu

1) povídka = kratší prozaický útvar s jednoduchou fabulí

- vychází z vypravěčské tradice → lidová vyprávění – do 18. stol. nazývané *historie*
- moderní povídka → vznik v *romantismu* = kratší prózy s jednoduchým syžetem a volnou kompozicí (*obraz, historie, vyprávění...*)
- kondenzovaná narativní linie → jako stvořená pro filmové ztvárnění X postavy ne tak rozvinuté, jako je tomu u delších prozaických útvarů → většinou pro celovečerní film rozsahem krátká!!!
- nevyžaduje eliminaci, ale opak = bývá rozšiřována a doplňována

možnosti filmových adaptací povídky:

- a) filmová povídka → např. studentské etudy (20-30 min.) + animovaný film
1965: **Sběrné surovosti** (r. Juraj Herz) – Bohumil Hrabal: *Perličky na dně* (nevešlo se do filmu)
- b) celovečerní filmy natočené na základě jedné povídky
1949: **Divá Bára** (r. Vladimír Čech) – Božena Němcová
1964: **Démanty noci** (r. Jan Němec) – Arnošt Lustig: povídka *Tma nemá stín* (Démanty noci = jiná povídka) → surrealisticky laděný debut o útěku dvou židovských chlapců z transportu smrti → osobitá interpretace předlohy → reálné a imaginární zde často splývá
- c) povídkový film
 - několik samostatných příběhů → spojeny tématem, postavou, prostředím
 - 1965: **Perličky na dně** – 5 povídek Boh. Hrabala → Jiří Menzel: *Smrt pana Baltazara* + Jan Němec: *Podvodníci* + Evald Schorm: *Dům radosti* + Věra Chytilová: *Automat Svět* + Jaromil Jireš: *Romance*
- d) více povídek spojeno v jeden celek – jednolitý film (nezasvěcený divák to nepozná)
1949: **Němá barikáda** (r. Otakar Vávra) – Jan Drda → ale nevydařená adaptace, zatížena ideologií
1962: **Transport z ráje** (r. Zbyněk Brynych) – volně na motivy povídek Arnošta Lustiga *Noc a naděje*
Lustig napsal scénář s Brynychem (i odborný poradce) → čerpá děj ze 3 povídek:
Růžová ulice – motiv s Alžbětou Feinerovou a panem Spieglem (dva staříci se vzájemně podporují)
Štěpán a Anna – rozhovor milenců před deportací
Modravé plameny – situace s podepisováním transportů (rada starších) + postavy mladíků a dívky Lízy
doplňeny situace s natáčením dokumentárních filmů
1970: **Krajina po bitvě** (r. Andrzej Wajda) – podle předlohy Tadeusze Borowského *Bitva u Grunwaldu* (v souboru povídek *Rozloučení s Marií*, využity také motivy z dalších povídek této knihy)
- e) nutnost rozšířit povídku o další motivy
1960: **Vyšší princip** (r. Jiří Krejčík) – podle povídky Jana Drdy, ale krátká → na rozšíření se podílel sám autor → s režisérem text výrazně dotvořili → předlohu rozšířili o další dějové roviny i postavy → ve filmu není pozornost upřena jen na statečné gesto profesora latiny, ale významné i postoje studentů, pedagogů i maloměsta, všech těch, kteří jsou v čase heydrichiády vystaveni nemilosrdnému teroru

2) novela = žánr převážně *středního rozsahu*

- jeden poutavý příběh s výrazným zakončením → sevrěně stupňovaný až do překvapivého dějového zvratu (tzv. bod obratu) a závěrečné pointy
- typické: *potlačení popisných složek, epizodických dějů* ve prospěch složky dějové
- rozvoj novely → od renesance (např. *Dekameron*)

možnosti filmových adaptací novely:

- měla by nejlépe vyhovovat – svým způsobem sevrěný tvar
- 1971: **Smrt v Benátkách** (Luchino Visconti) – podle Thomase Manna
- 1967: **Rozmarné léto** (r. Jiří Menzel) – Vladislav Vančura
- adaptace novel Vladimíra Křenera → 1964: **Střepiny v trávě**; 1967: **Adelheid**; 1973: **Zánik samoty Berhof**; 1978: **Údolí včel**; 1979: **Zrození horského pramene**; 1984: **Lékař umírajícího času**; 1988: **Anděl milosrdenství**; 2005: **Krev zmizelého**

3) román = *rozsáhlý prozaický epický žánr*, volná až elastická struktura

- zachycuje rozsáhlou oblast jevů, událostí, vztahů a psychologických situací
 - obsahová, látková a motivická různorodost
 - mnohotvárnost kompoziční výstavby a uměleckých prostředků
 - fabule → široce větvená, rozvíjí hlavní i vedlejší motivy, řadu epizod, rozmanité osudy hrdinů
- postupný a dlouhý vývoj → ovlivnilo proměnlivost jeho struktury:
- středověk: **Tristan a Isolda** (1155) – první označení román
 - 16. století: *rytířský román*
 - 17. století: *pseudohistorický román; pastýřský román* → z antických námětů + mísí realitu, prožitek a fiktivní prostředí kulis; *pikareskní román španělský*: **Gargantua a Pantagruel, Don Quijote**
 - 18. století – osvícenství: *výchovný; filozofický* (Diderot, Voltaire); *sentimentální, černý román*
 - 19. století – od *romantismu*: pozbývá bulvárnosti → umělecky náročnější literatura
 - *realismus* = dominantní (rovnováha mezi fikcí a autentičností) – *naturalistický r., socialistický realismus*
 - 20. století – po 2. sv. válce: *antiromán (nový román)*

románové formy:

- *román ve verších*: lyrickoepický žánr – vyprávění spojeno s lyrikou – např. **Evžen Oněgin**
- *román-řeka*: rozsáhlá vícesvazková díla, chronologicky zachycují mnoho příběhů a epizod
- *román-kronika*: symbolický koloběh nějakého dění (např. pentalogie Vladimíra Neffa)
- *román generační*: téma zrání generace, určité skupiny + *román cyklický*

možnosti filmových adaptací románových předloh:

- adaptace románu = složitý proces → potřeba přetransformovat z psaného slova do vizuálního kódu
- původní autorská vize → změna za účelem jejího tvarování do filmového formátu
- nutno rozhodnout, které z postav a dějových peripetií eliminovat a které zachovat

a) Jonathan Swift: **Gulliverovy cesty**

1902: **Gulliverovy cesty** (r. Georges Méliès, Francie)

1934: **Nový Gulliver** (r. Alexandr Ptuško, SSSR – animovaný)

1939: **Gulliverovy cesty** (r. Dave Fleischer, USA – animovaný) → Studio Walta Disneye, debakl

1969: **Případ pro začínajícího kata** (r. Pavel Juráček, Československo)

- originální směs absurdity, černého humoru, symbolů, satiry, ironie a grotesknosti
- Lemuel Gulliver se dostane do kraje Balnibarbi, kde se hlavní město Laputa vznáší ve vzduchu

b) Choderlos de Laclos: **Nebezpečné známosti** = skandální román (1782) + hra Christ. Hamptona (1986)

krutá a bohatá vdova markýza de Merteuil přiměje svůdníka Vicomte de Valmonta, aby svedl mladou snoubenku de Tourvel

1959: **Nebezpečné známosti** (r. Roger Vadim, Francie)

1988: **Nebezpečné známosti** (r. Stephen Frears, VB) – Glen Close, John Malkovich, Michelle Pfeiffer

1989: **Valmont** (r. Miloš Forman, USA) – hraje: Colin Firth, Anette Bening, Fairuza Balk

c) Mark Twain: **Dobrodružství Toma Sawvera**

1975: **Páni kluci** (r. Věra Plívová-Šimková) → inspirace románem, zasazeno do českého prostředí

d) Jerzy Andrzejewski: **Popel a dýmant** (1948)

1958: **Popel a dýmant** (r. Andrzej Wajda, Polsko)

- Andrzejewski s Wajdou pracoval na scénáři → řada změn: z rozvláčné románové formy převedeno v sevrěný tvar (řadu situací eliminovali či vyjádřili výstižněji s využitím moderní filmové řeči)

- vymezeno 24 hodinami (8. května 1945) → příslušník Zemské armády Maciej Chełmicki má s kolegy zabít komunistu Sczuku, který přijíždí „posvětit“ mír X nedopatřením zabijí nevinné oběti → úvahy nad zbytečnou smrtí člověka (Maciej pochybuje o tom, jaký je smysl jeho konání)